

Kymsote

Kymenlaakson
sosiaali- ja terveystoimet

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö erityishuollossa

Käytännön toimintaohjeet Kymenlaaksossa

2020

5/2020

1. painos 9/2019

2. painos 5/2020

Työryhmä:

Lampila Juho, asumisen koordinaattori

Laurikainen Kaisa, sosiaaliohjaaja

Pohjonen Merja, sosiaalityöntekijä

Seppälä Kimmo, asumispalveluohjaaja

Erityishuollon johtoryhmän ja erityishuoltopiirin johtaja Anu Salosen 27.5.2020 hyväksymä.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen	4
2.1 Itsemääräämiskyvyn arvio	4
2.2 Vaihtoehtoiset toimintatavat	5
3. Itsemääräämisoikeussuunnitelma eli IMO-suunnitelma	6
4. Rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten soveltaminen	8
4.1 Rajoitustoimenpiteiden viimesijaisuus.....	8
4.2 Rajoitustoimenpiteiden käyttö	9
4.3 Asiantuntijatyöryhmä.....	10
5. Rajoitustoimenpiteet.....	12
5.1 Kiinnittäminen 42f §.....	12
5.2 Aineiden ja esineiden haltuunotto 42g §	12
5.3 Henkilöntarkastus 42h §	14
5.4 Lyhytaikainen erillään pitäminen 42i §	15
5.5 Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta 42j §.....	15
5.6 Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa 42k §.....	17
5.7a Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa 42l §: MUU KUIN SITOMISEEN KÄYTETTÄVÄ RAJOITTAVA VÄLINE TAI ASUSTE	20
5.7b Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa 42l §: SITOMINEN	22
5.8 Valvottu liikkuminen 42m §	22
5.9 Poistumisen estäminen 42n §.....	24
6. Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely	26
7. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat päätökset.....	28
7.1 Rakenne	28
7.2 Perustelu.....	30
7.3 Muutoksenhaku.....	32
8. Yhteystiedot	35
LÄHTEET	36

1. Johdanto

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittää erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi estynyt tai häiriintynyt, ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Erityishuollon tarkoituksena on edistää henkilön päivittäisistä toiminnoista suoriutumista, toimeentuloa sekä yhteiskuntaan sopeutumista. Lisäksi tarkoituksena on turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. Erityishuoltoon kuuluvia palveluita ovat muun muassa lääketieteelliset ja psykologiset tutkimukset, työtoiminnan ja asumisen järjestäminen, yksilöllinen hoito ja muu huolenpito, henkilön aviopuolison, vanhempien, muiden perheenjäsenten, tai hänelle muuten läheisen henkilön ohjaus ja neuvonta sekä muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muutokset tulivat voimaan 10.6.2016.

Lakimuutosten tarkoituksena on vahvistaa erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Lisäksi tarkoituksena on vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Uusittu laki määrittää, että erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava niin, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuollossa olevan henkilön omat toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon. Lisäksi erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Myös henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä. Tarkoituksena oli luoda toimintatavat, joiden mukaan toimittaessa rajoitustoimenpiteitä jouduttaisi käyttämään mahdollisimman vähän ja mahdollisimman harvoin. Lakimuutoksen myötä pyritään varmistamaan, että rajoitustoimenpiteet olisivat viimesijainen keino ja että niitä käytettäisi vain tarkoituksenmukaisesti. Kehitysvammaisille tarkoitetuissa laitospalveluissa ja tehostetun palveluasumisen toimintayksiköissä on siten alettava tarkemmin tarkastella rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

2. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen

Itsemääräämisoikeus on oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtainen vapaus suojaa ihmisen fyysistä vapautta, tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan henkilön oikeutta määrätä omasta elämästään ja tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja ja päätöksiä. Ihmisoikeus liittyy kiinteästi perustuslain 10§:n säännökseen yksityiselämän suojasta. Se tarkoittaa yksilön oikeutta elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4§:n mukaan yksi tärkeimmistä asiakkaan oikeuksista on oikeus hyvään kohteluun. Hyvä kohtelu tulee toteuttaa ilman syrjintää sekä asiakkaan ihmisarvoa, yksityisyyttä ja vakaumusta kunnioittaen. Asiakkaan omat toivomukset ja mielipide tulee ottaa huomioon. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa toteuttamiseen ja suunnitteluun.

Kehitysvammahuollossa itsemääräämisoikeus tarkoittaa ennen kaikkea henkilön oikeutta osallistua hoitoaan ja huolenpitoaan koskevien palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asumisyksiköiden henkilökunnalla onkin suuri vastuu puhuttaessa kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Työntekijöiden ammattitaito ja asenteet merkitsevät paljon. Työntekijöillä tulee olla aito halu kuunnella kehitysvammaista henkilöä ja kunnioittaa hänen mielipidettään itseään koskevissa asioissa. Aukkaiden ymmärtäminen, kuunteleminen ja yksilöllisyyden huomioiminen ovat avainasemassa. Työntekijöiden tulee mahdollistaa henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Tarkoituksena on antaa tukea päätöksentekoon, ei tehdä päätöksiä puolesta. Erityishuoltoa tulee toteuttaa ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa.

Itsemääräämisoikeus ei tarkoita sitä, että kehitysvammaiset henkilöt voisivat tehdä mitä haluavat. Kaikkien ihmisten toimintaa rajoittavat lait, säännöt ja sopimukset. Kehitysvammaisten kohdalla yksiköiden henkilökunnan antama ohjaus esimerkiksi terveellisiin elämäntapoihin on tärkeässä roolissa.

2.1 Itsemääräämiskyvyn arvio

Kaikkien asiakkaiden, joiden erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään rajoitustoimenpiteitä, itsemääräämiskykyä tulee arvioida. Arviointia ei kuitenkaan nykyisessä lainsäädännössä ole määritelty tarkemmin. Tavoitteena on saada tietoa kehitysvammaisen henkilön kyvystä ymmärtää syy-seuraussuhteita, käyttää harkintakykyään ja säädellä omaa käyttäytymistään. Tietoa on mahdollista saada henkilön kanssa päivittäin

työskenteleviltä ihmisiltä, lisäksi henkilöä itseään ja hänen läheisiään tulee kuulla. **Itsemääräämiskyvyn arviointia on tarkoituksenmukaista tehdä IMO-suunnitelman yhteydessä** (kts. tämän käsikirjan luku 3). **Rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää itsemääräämiskykyiseen henkilöön.**

2.2 Vaihtoehtoiset toimintatavat

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (42a §) määrittää, että erityishuollon toimintayksiköissä on oltava riittävä määrä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa. **Henkilökunta** (muutkin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, jotka työssään kohtaavat asiakkaita) **tulee perehdyttää ja ohjeistaa työmenetelmiin ja keinoihin, joiden avulla tuetaan ja edistetään erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.** Perehdytyksessä ja ohjeistuksessa on huomioitava asiakkaan yksilöllisyys ja erityispiirteet ja niiden aiheuttamat vaatimukset toiminnalle. Kymenlaaksossa soveltuvaa koulutusta tarjoavat yksilöllisen elämänsuunnittelun periaatteisiin koulutetut Kymsoten sisäiset valmentajat. Heihin saa yhteyden esimerkiksi Kymsoten erityishuollon poliklinikan sosiaalityön kautta (kts. yhteystiedot tämän käsikirjan luvusta 8).

Henkilökunta tulee kouluttaa myös rajoitustoimenpiteiden käyttöä edellyttävien tilanteiden ennaltaehkäisemiseen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaiseen käyttämiseen (esim. MAPA tai AVEKKI). Osaaminen tulee varmistaa jatkuvalla harjoittelulla ja kertauskoulutuksilla. **Henkilökunnan tulee miettiä rajoitustoimenpiteille vaihtoehtoisia ja kuntouttavia toimintatapoja.** Henkilökunnan tulee selvittää esimerkiksi sitä, mitkä tekijät aiheuttavat asiakkaan haastavaa käyttäytymistä. Lisäksi tulee kehittää sekä vuorovaikutus-, itseilmaisu- että rentoutumistaitoja. **Lisäksi asiakkaan itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tulee tukea kalusteilla, välineillä ja tilaratkaisuilla.** Tila- kaluste- ja välineratkaisuihin kuuluvat mm. esteettömyys, saavutettavuus, asuinympäristön väljyys, asianmukaiset apuvälineet ja valaistus. **Toimintayksikön omavalvontasuunnitelmaan tulee kirjata, miten yksikössä vahvistetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja millaiset yksikön itsemääräämisoikeuden rajoittamisen periaatteet ja käytännöt ovat.**

3. Itsemääräämisoikeussuunnitelma eli IMO-suunnitelma

Kaikille erityishuollossa oleville, asumisyksikössä asuville, asiakkaille tulee laatia IMO-suunnitelma itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi. Sen laatiminen on palveluntuottajan eli asumisyksikön vastuulla. IMO-suunnitelma laaditaan asumisyksiköissä palvelun toteuttamissuunnitelman (voi olla myös muulla nimellä, esim. ohjaussuunnitelma) yhteyteen.

Suunnitelma tulee laatia, vaikka rajoitustoimenpiteitä ei olisi käytössä. Tällöin suunnitelmaan kirjataan tieto, että rajoitustoimenpiteitä ei ole. **Suunnitelmaan on myös hyvä kirjata kaikki sellaiset tilanteet / seikat, jotka viittaavat rajoittamiseen, mutta eivät sitä ole.** Esimerkiksi:

- o asiakkaan pyörätuolin haararemmi, joka on käytössä fysioterapeuttisista syistä
- o asiakkaan shampoiden ym. säilyttäminen yksikön yhteisessä kylpyhuoneessa, josta asiakas saa tuotteet halutessaan käyttöönsä
- o asiakkaalla kypärä, jonka hän saa sen halutessaan pois päältä eikä sitä laiteta takaisin

Suunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot:

1. Toimenpiteet henkilön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi, edistämiseksi ja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi
2. Kohtuulliset mukautukset henkilön täysimääräisen osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi (esimerkiksi toimintakykyä edistävän apuvälineen hankinta, henkilökohtainen avustaminen tai toimintayksikön tilojen uudelleen järjestely)
3. Henkilön käyttämät kommunikaatiomenetelmät (puhetta tukevat ja korvaavat keinot, esim. viittomat, graafiset merkkijärjestelmät, ilmeet ja eleet)
4. Keinot, joilla henkilön erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteitä (esimerkiksi keskusteleminen, ohjaaminen tilanteessa tai siitä pois, tilajärjestelyt sekä käytökseen vaikuttavien tekijöiden ennakkollinen arvioiminen ja huomioiminen)
5. Rajoitustoimenpiteet, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään. Kirjaaminen toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa keskustellen.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3a §) määrittää, että vammaisen henkilön tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi asiakkaalle on laadittava palvelusuunnitelma. Kymsotessa palvelusuunnitelman laatii vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Suunnitelmaan kirjataan asiakkaan diagnoosit, nykytilanne, toimintakyky, nykyiset palvelut ja niiden riittävyys, asiakkaan ja lähiyhteisön tavoitteet sekä miten tavoitteita lähdetään toteuttamaan. **Palvelusuunnitelmaan kirjataan myös IMO-suunnitelman olennaisin sisältö** (ja pohditaan vaihtoehtoisia toimia, jotta ei tarvitsisi rajoittaa). **IMO-suunnitelma tulee tämän vuoksi laatia yhteistyössä erityishuollossa olevan henkilön, hänen laillisen edustajansa tai palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan omaisen tai muun läheisen, vammaispalvelujen omatyöntekijän sekä tarpeen mukaan muiden henkilön arjessa mukana olevien tahojen (esim. päivä- ja**

työtoiminta) kanssa. Mikäli läheisten tai muiden tahojen ei ole mahdollista osallistua IMO-suunnitelman tekemiseen, heidän kanssaan tulee sopia erikseen, miten he saavat tiedon suunnitelmasta. Asumisyksikkö toimii kokouksen koollekutsujana. **IMO-suunnitelma tulee lain mukaan tarkistaa** aina tarvittaessa, kuitenkin **vähintään kuuden kuukauden välein.**

Mikäli IMO-suunnitelma sisältää rajoitustoimenpiteitä, asiakkaan tunteva sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntija käy sen läpi yhdessä asiantuntijatyöryhmän kanssa (kts. tämän käsikirjan kohta 4.3). Käytännössä tämä henkilö on asiakkaan asumisyksikön esimies tai ohjaaja, kotona asuvien kohdalla työ- ja päivätoiminnan esimies tai ohjaaja.

Jos asiantuntijatyöryhmä toteaa rajoitustoimenpiteet aiheellisiksi, yksikön vastaavan johtajan / yksikön virassa olevan esimiehen / vammaispalvelujen sosiaalityöntekijän on mahdollista tehdä kirjalliset päätökset käytetyistä rajoitustoimenpiteistä.

4. Rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten soveltaminen

4.1 Rajoitustoimenpiteiden viimesijaisuus

Rajoitustoimenpiteet tulee ymmärtää viimesijaisiksi toimenpiteiksi, sillä niillä puututaan ihmisten perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteistä tuleekin valita vähiten perusoikeuksiin kajoava.

Rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain henkilön oman tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden takaamiseksi, ei esimerkiksi rangaistukseksi tai henkilöstön riittämättömyyden vuoksi. Esimerkiksi seuraaviin häiriökäyttäytymisen syihin on mahdollista vaikuttaa ilman rajoittavia toimenpiteitä:

- Somaattiset sairaudet, kipu, lääkkeiden haittavaikutukset
- Aistipoikkeavuudet (näön, kuulon, tuntoaistin yli- tai aliherkkyys)
- Sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriöt, autisikirjon häiriöt
- Mielenterveyshäiriö (psykoosi, masennus, ahdistuneisuus)
- Kommunikaatiohäiriöt
- Kehitysvaihe (esim. murrosikä)
- Asiakasryhmän ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat
- Vääränlaiset tai epätarkoituksenmukaiset ohjauskeinot, yksilöllisten tarpeiden huomioonottamattomuus
- Mielekkään tekemisen puute
- Tunteiden ymmärtämisen ja ilmaisun pulmat
- Oikeiden toimintamallien osaamisen puute
- Oman toiminnan ohjauksen ongelmat
- Turvattomuus
- Itsetunnon puutteet
- Laitosmaiset rutiinit ja vaatimus, että kaikki noudattavat niitä
- Henkilöstöressurssien puute

Rajoitustoimenpiteiden käyttö ei ole oikeutettua myöskään esimerkiksi

- **tilanteessa, jossa henkilö kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja käyttäytymisensä seurauksen suhteessa kyseessä olevaan rajoitustoimenpiteeseen**
- tilanteessa, jossa ei ole uhkaa asiakkaan tai muiden henkilöiden terveydelle tai turvallisuudelle
- rangaistus- tai uhkauskeinona
- kasvatuksen, ohjauksen tai kuntoutuksen välineenä

Erityishuoltolaissa mainittuja rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää ainoastaan silloin, kun:

1. Erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan tai huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia,
2. rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveystensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
3. kun muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Yksikön henkilökunnan tulee aina arvioida asiakkaan ymmärrys- ja itsemääräämiskyky kyseessä olevaan rajoitustoimenpiteeseen nähden. Esimerkiksi:

- o Tilanteessa, jossa asiakas osoittaa pukemistilanteessa hygienihaalaria, tumpupaitaa tms. ja siten ilmoittaa haluavansa sen päälleen -> Ymmärtääkö asiakas haalarin / paidan merkityksen?
- o Tilanteessa, jossa asiakas hakkaa ulko-ovea, mutta toisaalta hakkaa yksikön sisällä myös muita ovia -> Tarkoittaako asiakas sitä, että haluaa ulos? Vai hakkaako hän kaikkia ovia ymmärtämättä asiaa?

4.2 Rajoitustoimenpiteiden käyttö

Erityishuoltolain mukaisia rajoitustoimenpiteitä koskevia säännöksiä sovelletaan sekä vapaaehtoisessa että tahdosta riippumassa erityishuollossa. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittää, että **rajoitustoimenpiteitä on mahdollista käyttää järjestettäessä tehostettua palveluasumista tai laitospalveluja tai vastaavia yksityisiä palveluja.**

Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää asumisyksikön lisäksi osittain myös työ- ja päivätoiminnassa, mikäli toimintayksikössä on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä (kts. ”Missä” -kohdat tämän käsikirjan luvusta 5).

Rajoitustoimenpideohjeet koskevat myös lyhytaikaishoidossa, kriisijaksolla sekä tutkimusjaksolla olevia asiakkaita. IMO-suunnitelma tulee laatia myös heille.

Mikäli rajoitustoimenpiteitä käytetään, tulee kyseisen rajoitustoimenpiteen olla erityishuollossa olevan henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Mikäli erityishuollossa olevaan henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, on niiden yhteisvaikutukseen kiinnitettävä erityistä huomiota. Rajoitustoimenpiteitä tulee toteuttaa erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan (esim. wc-käynnit) huolehtien. **Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava**

heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Huomioitavaa on, että myös esimerkiksi muistisairasta tai nelirajahalvaantunutta kehitysvammaista voidaan rajoittaa. Tässäkin tapauksessa rajoittaminen edellyttää, että henkilöllä on erityishuolto-ohjelma, hänen laitosasumisensa tai tehostettu palveluasuminen (tai työ- ja päivätoiminta) on myönnetty erityishuoltolain mukaisena palveluna ja rajoittamisen edellytykset (kts. tämän käsikirjan kohta 4.1) täyttyvät.

Mikäli rajoitustoimenpide kohdistuu alaikäiseen, rajoitustoimenpidettä käytettäessä on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Tällöin tulee pohtia, milloin rajojen asettaminen kuuluu normaaliin kasvatustyöhön ja milloin kyseessä on rajoitustoimenpide. Alaikäisen asiakkaan kohdalla hänen omaista on kuultava hoitoa suunniteltaessa ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä päätettäessä.

Mikäli erityishuollossa on käytetty 42f - 42n §:ssä mainittuja rajoitustoimenpiteitä, toimintayksikön on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteiden käyttöön johtaneita syitä sekä keinoja, joiden avulla rajoitustoimenpiteiden käyttöä on mahdollista vähentää. Mikäli muussa kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa on toistuvasti tai pitkäkestoisesti käytetty 42j, 42l tai 42m §:ssä tai 42n §:n 2. momentissa tarkoitettua rajoitustoimenpidettä, toimintayksikössä tulee arvioida, täytyvätkö edellytykset tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrittämiseksi. Huomioitavaa on, että muuta kuin lyhytkestoista poistumisen estämistä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. *

* Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (32§) määrittää perusteet henkilön määrittämiseen erityishuollon toimintayksikköön tahdostaan riippumatta. Määrittämiseksi on tehtävä erityishuollon johtoryhmälle kirjallinen hakemus. Hakemuksen on oikeutettu tekemään henkilön laillinen edustaja taikka hänen omaisensa tai muu läheisensä. **Tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon liittyvissä kysymyksissä tulee ottaa ensisijaisesti yhteyttä erityishuollon poliklinikan sosiaalityöhön.**

4.3 Asiantuntijatyöryhmä

Rajoitustoimenpiteiden toteuttamisessa ja niiden varalta yksikössä on oltava käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon toteuttamista ja seurantaa varten. Tätä asiantuntijoista koostuvaa ryhmää kutsutaan asiantuntijatyöryhmäksi. Tärkeää on, että asiantuntijaryhmä toimii tiiminä ja että se tosiasiallisesti tuntee yksikön, sen toiminnan ja asiakkaat niin, että ryhmä pystyy antamaan tarvittavan asiantuntija-avun. Kunnallisina palveluina käytettävissä olevat lääkärin, psykologin ja sosiaalityön palvelut eivät täytä vaatimusta asiantuntijatyöryhmästä.

Kymenlaaksolaisten asiakkaiden osalta asiantuntijatyöryhmän palvelu tarjotaan sekä kuntayhtymän omiin että sen käyttämiin yksityisiin palveluyksiköihin Kymsoten erityishuollon poliklinikalta (kts. yhteystiedot tämän käsikirjan luvusta 8). Asiantuntijatyöryhmän käyttö on asiakkaille ja palveluyksiköille maksutonta.

HUOM!

Yksikön esimies vastaa asiakkaan hyvin tuntevan sosiaali- tai terveydenhuollon asiantuntijan (käytännössä asiakkaan ohjaaja) kanssa siitä, että rajoitustoimenpiteistä tehdyt päätökset ovat voimassa, asiantuntijoiden arviot on pyydetty ja ne on huomioitu päätöksenteossa.

Erityishuollon poliklinikan sosiaalityöntekijä ei enää tee rajoituspäätöksiä. Päätöksentekijä ei voi olla sama henkilö, joka on arvioinut rajoitustoimenpiteiden välttämättömyyttä asiantuntijatyöryhmän jäsenenä.

Itsemääräämiskyvyn arviointiin ja rajoitustoimenpiteisiin liittyen on mahdollista saada konsultaatioapua Kymsoten erityishuollon poliklinikalta (kts. yhteystiedot tämän käsikirjan luvusta 8.)

5. Rajoitustoimenpiteet

Laissa säädettyjen edellytysten täytyessä voidaan käyttää vain seuraavia rajoitustoimenpiteitä:

5.1 Kiinnipitäminen 42f §

Missä: Laitosasumisessa, ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sekä työ- ja päivätoiminnassa.

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun kiinnipitämisestä tekee toimintayksikön (asumispalvelu / päivä- ja työtoiminta) henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Kiinnipitämisestä ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi lyhytaikaisesti pitää kiinni erityishuollossa olevasta henkilöstä rauhoittamistarkoituksessa (esimerkiksi asiakkaan viereen istumista, eikä tilanne laukea keskustelemalla). Kiinnipitäminen voi sisältää myös henkilön siirtämisen toimintayksikön tiloissa.

Miten: Kiinnipitäminen tulee toteuttaa hyväksyttävää hoidollista menetelmää käyttäen. Tällainen on esimerkiksi MAPA-toimintatavalla.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

5.2 Aineiden ja esineiden haltuunotto 42g §

Missä: Laitosasumisessa, ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sekä työ- ja päivätoiminnassa.

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun aineiden tai esineiden haltuunotosta tekee toimintayksikön (asumispalvelu / päivä- ja työtoiminta) henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

Päätöksen tekijä: Toimintayksikön vastaavan johtajan tulee tehdä haltuunotosta kirjallinen päätös, jollei aineita tai esineitä palauteta erityishuollossa olevalle henkilölle yhden vuorokauden kuluessa haltuunotosta. Muutoksenhakuoikeus hallinto-oikeudelta.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi ottaa erityishuollossa olevalta henkilöltä toimintayksikön haltuun sellaiset aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta ja joita todennäköisesti käytettäisiin tähän tarkoitukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi ampuma-aseet, teräaseet, lyömiseen tai heittämiseen soveltuvat esineet, syövyttävät, myrkylliset ja lamaannuttavat aineet.

Miten: Haltuun otettu omaisuus on palautettava erityishuollossa olevalle henkilölle viimeistään toimintayksikössä annetun erityishuollon päätyttyä, ellei sen luovuttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

KÄYTÄNNÖSSÄ:

- Mikäli esimerkiksi asiakkaan hygieniatuotteet ovat lukitussa kaapissa eikä asiakas saa niitä vapaaseen käyttöönsä silloin kun haluaa, kyseessä on rajoitustoimenpide.
- Puhelin ja tupakkatuotteet eivät kuulu haltuunotettavaan aineisiin ja esineisiin. Niiden käyttöä ei siis ole mahdollista rajoittaa 42g §:n mukaan.
- Myöskään asiakkaan rahoja ei voida ottaa haltuun 42g §:n mukaan, ellei asiakas vaaranna omaa tai muiden terveyttä tai turvallisuutta (esim. syömällä rahaa).
  - Useassa yksikössä asiakkaan rahoja säilytetään yhteisessä paikassa henkilökunnan ”takana”. Erityishuoltolaki ei anna tarkempaa selvitystä rahojen säilyttämisestä, joten ainakin toistaiseksi noudatetaan yksiköiden omia ohjeistuksia asiakkaiden raha-asioiden hoitamisesta.
- Jälkiselvittely voidaan tehdä puolivuositain, koska aineet ja esineet ovat koko ajan henkilökunnan hallussa. Erityisen tärkeä on kirjata päivittäiskirjaukseen, että asiakkaan kanssa
  - on ajettu parta (jos partakone on otettu haltuun) tai
  - asiakkaalle on annettu shampoota (jos shampoot on otettu haltuun) yms., jotta on todennettavissa, että asiakas saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon.

5.3 Henkilöntarkastus 42h §

Missä: Laitosasumisessa, ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sekä työ- ja päivätoiminnassa.

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun henkilöntarkastuksesta tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, mutta hänen tulee ilmoittaa asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle välittömästi (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö). Henkilöntarkastuksesta ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi tehdä erityishuollossa olevalle henkilölle henkilöntarkastuksen tämän vastustuksesta riippumatta, mikäli on perusteltu syy epäillä, että henkilöllä on vaatteissaan tai mukanaan olevissa tavaroissaan sellaisia aineita tai esineitä, jotka soveltuvat vaarantamaan vakavasti terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittamaan omaisuutta. Lisäksi edellytyksenä on, että erityishuollossa oleva tai muu henkilö todennäköisesti käyttäisi aineita tai esineitä em. tarkoitukseen.

Miten: Henkilöntarkastuksen tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan toisen sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön läsnä ollessa (jollei erityisestä syystä muuta johdu) asiakkaan kanssa samaa sukupuolta oleva henkilö. Tarkastuksen tekijä ja tarkastuksessa läsnä oleva henkilö voivat kuitenkin olla eri sukupuolta kuin tarkastuksen kohteena oleva henkilö, mikäli he ovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä tai toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevan tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi. Tarkastus tarkoittaa asiakkaan vaatteiden, taskujen, lompakon, laukun tai muun vastaavan kannettavan välineen tarkistamista ja vaatteiden päällisin puolin tapahtuvaa käsin koettelemista, vaatteista selvästi pullottavien tai taskussa varmasti tiedetyksi olevan esineen pois ottamista tarkastelemista varten. Henkilöntarkastus ei oikeuta riisuttamaan henkilöä eikä anna oikeutta henkilönkatsastuksen tekemiseen.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

5.4 Lyhytaikainen erillään pitäminen 42i §

Missä: Laitosasumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun lyhytaikaisesta erillään pitämisestä tekee toimintayksikön vastaava johtaja. Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka tulee ilmoittaa asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle välittömästi (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö). Lyhytaikaisesta erillään pitämisestä ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi viedä erityishuollossa olevan henkilön tämän vastustuksesta riippumatta lyhytaikaisesti, enintään kahdeksi tunniksi, erilleen muista henkilöistä rauhoittamistarkoituksessa. Erillään pitämiseen käytettävän huoneen oven voi tarvittaessa lukita.

Miten: Ammattihenkilön tulee valvoa erillään pidettävää henkilöä koko erillään pitämisen ajan olemalla hänen kanssaan samassa tilassa tai sen välittömässä läheisyydessä niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys erillään pidettävään henkilöön (tilanteen tarkkailu ja tarvittaessa siihen puuttuminen). Myös erillään pidettävällä henkilöllä on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

5.5 Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta 42j §

Missä: Laitosasumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

Kiireellinen tilanne

Ratkaisun tekijä: Kiireellisessä tilanteessa ratkaisun välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta ja lyhytaikaisista rajoitustoimenpiteistä voi tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka tulee ilmoittaa asiasta henkilöä hoitavalle lääkärille välittömästi.

Jos toimintayksikön henkilökuntaan ei kuulu terveydenhuollon ammattihenkilöä, ja asiakkaalle joudutaan antamaan välttämätön terveydenhuolto hänen vastustuksestaan riippumatta, otetaan yhteyttä perusterveydenhuoltoon (terveyskeskus tai päivystys). Kiireellisestä välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Toistuva tilanne

Ratkaisun tekijä: Mikäli tarve välttämättömän terveydenhuollon antamiseen vastustuksesta riippumatta on toistuvaa, virkasuhteessa oleva lääkäri voi tehdä ratkaisun välttämättömän terveydenhuollon antamisesta vastustuksesta riippumatta. Asiantuntijatyöryhmän arviot on pyydettävä ja otettava huomioon. Asiantuntijatyöryhmän on lisäksi säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen toistuvaa käyttöä.

Päätöksen tekijä: Virkasuhteessa oleva lääkäri voi tehdä päätöksen enintään 30 päiväksi kerrallaan. Muutoksenhaku hallinto-oikeudelta.

Suorittaja: Mikäli erityishuollossa oleva henkilö ei kykene päättämään hoidostaan tai vastustaa terveydenhuollon antamista, henkilöä hoitava lääkäri tai lääkärin ohjeiden mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö voi antaa henkilölle lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden. Henkilön tilaa on tällöin seurattava ja arvioitava jatkuvasti hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla.

Miten: Välttämätöntä terveydenhuoltoa annettaessa erityishuollossa olevasta henkilöstä voidaan pitää lyhytaikaisesti kiinni tai hänen liikkumistaan voidaan rajoittaa rajoittavan välineen avulla lyhytaikaisesti enintään niin kauan kuin toimenpiteen suorittaminen välttämättä edellyttää, kuitenkin enintään tunnin ajan.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

5.6 Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa 42k §

Missä: Laitosasumisessa, ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sekä työ- ja päivätoiminnassa.

Lyhytkestoinen käyttö

Ratkaisun tekijä: Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee ratkaisun toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Lyhytaikaisesta rajoittavien välineiden ja asusteiden käytöstä päivittäisissä toiminnoissa ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Säännönmukainen käyttö

Ratkaisun tekijä: Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee ratkaisun toimintayksikön vastaava johtaja.

Päätöksen tekijä: Jos rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on säännönmukaista ja pitkäkestoista, tekee rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään kuuden kuukauden ajaksi toimintayksikön vastaava johtaja. Jos tehostetun palveluasumisen yksikössä tai laitoksessa on tehty kirjallinen päätös rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä, työ- tai päivätoimintayksikössä voidaan täytäntöönpanna kyseistä päätöstä. Päätös voidaan tehdä myös työ- ja päivätoimintayksikössä. Muutoksenhaku hallinto-oikeudelta.

Vastaavan johtajan on päätöstä tehdessään pyydettävä ja otettava huomioon asiantuntijatyöryhmän arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä.

Suorittaja: Mikäli erityishuollossa olevan henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi, toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi käyttää henkilöllä:

- 1) sängystä putoamista estävää välinettä (sängyn laidat), joka ei rajoita raajojen tai kehon liikkeitä yö- ja päiväaikaisen lepäämisen aikana ja lyhytaikaisesti muiden päivittäisten toimintojen aikana

- 2) tuolista putoamista estävää välinettä lyhytaikaisesti henkilön ruokailun ja muiden vastaavien päivittäisten toimintojen ajan
- 3) välttämättömän ajan itsensä vahingoittamista estävää tai turvallisuutta lisäävää välinettä tai asustetta, joka ei rajoita henkilön raajojen tai kehon liikkeitä

Rajoittavien välineiden ja asusteiden on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain mukaiset vaatimukset (CE-hyväksyntä). Lisäksi rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla. Rajoittavaa välinettä tai asustetta käytettäessä erityishuollossa olevan henkilön tilaa on seurattava ja arvioitava hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla. Rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on lopetettava välittömästi, kun sille ei enää ole tarvetta tai jos se vaarantaa henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Miten: Päivittäisillä toiminnoilla tarkoitetaan yö- ja päiväaikaista lepoa, ruokailua, ulkoilua, peseytymistä ym.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

KÄYTÄNNÖSSÄ:

- Sängystä tai suihkulavetilta putoamista estävää välinettä (laidat) voidaan rajoitustoimenpiteenä käyttää, mikäli henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi. Laidat eivät saa rajoittaa henkilön raajojen tai kehon liikkeitä.
- Sängynlaidat, joita nostetaan ja lasketaan useita kertoja päivän aikana:
  - Mikäli asiakkaan sängynlaidat ovat koko yön ylhäällä ja ne lasketaan vain hoitotoimenpiteiden ajaksi (esim. vaipanvaihto), voidaan aika illasta aamuun katsoa yhdeksi rajoitustoimenpiteeksi. Tällöin tehdään yksi jälkiselvittely.
  - Samoin menetellään päiväsaikaan.
  - Tärkeää on kirjata asiakkaan päivittäiskirjaukseen tehdyt hoitotoimenpiteet (esim. vaipanvaihto), jotta on todennettavissa, että asiakas saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon.
- Pyörätuolin turvavyötä käytetään rajoitustoimenpiteinä tilanteissa, joissa henkilön terveys ja turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi (itsensä loukkaaminen kaatumalla tai putoamalla), eikä asiakas pysty itse antamaan pätevää suostumusta vyön käyttöön tai avaamaan vyötä itse. *
  - Mikäli pyörätuolin turvavyö laitetaan ulkoilemaan lähtiessä kiinni sen vuoksi, että asiakas ei pääse ulkoisista syistä (kuoppa tiessä, renkaan tökkääminen kiveen yms.) tipahtamaan tuolista, eikä asiakas itse vastusta turvavyön kiinni

- olemista, turvavyö nähdään fysioterapeuttisena välineenä eikä ole rajoitustoimenpide.
- Sisällä käytettäessä pyörätuolin turvavyö ei ole rajoittamista, mikäli
    - asiakas haluaa vyön kiinni ja ymmärtää asian merkityksen ja
    - asiakas saa vyön auki halutessaan
  - Hyvää istuma-asentoa tukevaa välinettä (pyörätuolin turvavyö) ei pidetä rajoittavana välineenä, vaan tällöin kyse on vyön käyttämisestä fysioterapeuttisessa tarkoituksessa. Myöskään tilanteissa, joissa turvavyö mahdollistaa henkilön osallistumisen yhteiseen toimintaan, kyse ei ole rajoitustoimenpiteestä.
- Mikäli asiakkaalla joudutaan käyttämään vyötä putoamisen estämiseksi WC-pöntöllä, on rajoitustoimenpiteestä tehtävä päätös, mikäli asiakas ei pysty antamaan pätevää suostumusta vyön käyttöön tai hän ei pysty avaamaan vyötä itse. *
  - Itsensä vahingoittamista estävää tai turvallisuutta lisäävää välinettä tai asustetta (esim. epilepsiakypärä) voidaan rajoitustoimenpiteenä käyttää, mikäli henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi. Väline tai asuste ei saa rajoittaa henkilön raajojen tai kehon liikkeitä.
    - Mikäli asiakas saa otettua epilepsiakypärän pois, mutta se joudutaan toistuvasti laittamaan hänen päähänsä uudelleen, jotta hänen terveytensä tai turvallisuutensa ei vaarantuisi, rajoituspäätös tulee tehdä.
    - Tilanteissa, joissa asiakas ymmärtää kypärän merkityksen ja suostuu pitämään sitä, ei tarvita rajoituspäätöstä.
  - Painopeitto ei ole rajoitustoimenpide, mikäli asiakas saa sen itse pois päältä.

* Jos henkilö kykenee ymmärtämään asian merkityksen, hän voi lain mukaan antaa pätevän suostumuksensa asusteen tai välineen käyttöön. Tällöin kyse ei ole rajoitustoimenpiteestä. Itsemääräämiskykyiseen henkilöön ei kehitysvammalain nojalla saa käyttää mitään rajoitustoimenpiteitä. Mikäli asiakas kuitenkin vaatii esim. sängynlaitojen alas laskemista, eikä niitä ole mahdollista laskea ilman että asiakkaan terveys tai turvallisuus vaarantuisi, rajoittamisen tarve tulee käsitellä uudelleen.

5.7a Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa 42l §: MUU KUIN SITOMISEEN KÄYTETTÄVÄ RAJOITTAVA VÄLINE TAI ASUSTE

Missä: Laitosasumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

Kiireellinen tilanne

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun voi tehdä henkilöä hoitava lääkäri tai toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä kiireellisessä tilanteessa tulee ilmoittaa asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle välittömästi (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö).

Päätöksen tekijä: Muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Muutoksenhaku hallinto-oikeudelta.

Toistuva käyttö

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

Päätöksen tekijä: Jos muun kuin sitomiseen käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvan käytön tarve on ilmeinen, voi toimintayksikön vastaava johtaja tehdä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään seitsemän päivän ajaksi. Tämän jälkeen rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä tekee kirjallisen päätöksen enintään 30 päivän ajaksi virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, päätöksen tekee virkasuhteessa oleva vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä. Muutoksenhaku hallinto-oikeudelta.

Rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää, ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon asiantuntijatyöryhmän arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi käyttää erityishuollossa olevalla henkilöllä liikkumista tai henkilön toimintaa rajoittavaa välinettä tai asustetta (esim. hygienihaalari, magneettivyö, ristikkokypärä) vain, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi vakavasti oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden.

Miten: Rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan käyttää vain välttämättömän ajan ja ainoastaan tarkoituksensa mukaisella tavalla. Rajoittavien välineiden ja asusteiden on täytettävä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain mukaiset vaatimukset. Rajoittavaa välinettä tai asustetta käytettäessä erityishuollossa olevan henkilön tilaa on seurattava ja arvioitava hänen terveytensä ja turvallisuutensa edellyttämällä tavalla. Rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on lopetettava välittömästi, jos se vaarantaa henkilön terveyden tai turvallisuuden.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

KÄYTÄNNÖSSÄ:

- Esimerkiksi eritteillään itsensä, muut henkilöt tai asuinympäristönsä toistuvasti tuhrivilla tai eritteitä syöville henkilöillä on mahdollista käyttää hygienihaalaria. Sitä saa kuitenkin käyttää vain äärimmäisen haastavissa tilanteissa, kun muut keinot on kokeiltu eivätkä ne ole riittäviä. Ennen kuin otetaan käyttöön hygienihaalari, jossa on vetoketju selkäpuolella, tulee kokeilla esim. haalaria, jonka vetoketju on edessä. Tällöin nähdään, ovatko lievemmat keinot riittäviä. Mikäli haalarin vetoketju on edessä, haalari ei ole rajoittava väline tai asuste.
- Mikäli esim. hygienihaalari on koko yön päällä hoitotoimenpiteitä lukuun ottamatta, tehdään yöstä yksi jälkiselvittely ja tehdyt hoitotoimenpiteet kirjataan päivittäiskirjauksiin.
- Samoin menetellään päiväsaikaan.
- Hygienihaalareista ollaan lainsäätäjien näkemyksen mukaan pyrkimässä lähivuosina kokonaan eroon. Muun muassa sen vuoksi olisi hyvä pohtia vaihtoehtoisia keinoja. Voisiko haalarin kääntää toisinpäin, jolloin vetoketju olisi edessä, eikä se olisi rajoittamista? Voisiko haalarin tilalla olla vetoketjullinen jumpsuit, jossa vetoketju on edessä?
  - Haalarista ei välttämättä pääse eroon yhtäkkiä. Sen sijaan voi kokeilla aluksi vaikka vain 10 min kerrallaan ilman haalaria olemista.
- Tumpupaidasta tehdään rajoitustoimenpidepäätös 42l §:n alle.

5.7b Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa 42l §:

SITOMINEN

Missä: Laitosasumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

Päätöksen tekijä: Kiireellisessä tilanteessa kirjallisen päätöksen sitomisesta (lepositeiden käyttö) voi tehdä virkasuhteessa oleva lääkäri tai toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva lääkäri suorittamansa tutkimuksen perusteella. Jos henkilöä joudutaan pitämään sidottuna yli kahden tunnin ajan, tekee kirjallisen päätöksen sitomisesta viimeistään kahta tuntia pidemmältä ajalta virkasuhteessa oleva lääkäri. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon asiantuntijatyöryhmän arviot sitomisesta. Lisäksi asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Miten: Sidottuna voidaan pitää vain välttämättömän ajan, kuitenkin yhtäjaksoisesti tai toistuvasti yhteensä enintään kahdeksan tunnin ajan, jona aikana henkilöä hoitavan lääkärin on arvioitava sitomisen edellytykset vähintään kahden tunnin välein.

Sidotun henkilön tilaa on jatkuvasti seurattava siten, että terveydenhuollon ammattihenkilö on näkö- ja kuuloyhteydessä henkilöön.

HUOM!

Mikäli toimintayksikössä on käytetty 42 l §:ssä tarkoitettua sitomista, toimintayksikön on tehtävä siitä ilmoitus aluehallintovirastolle kahden viikon kuluessa.

5.8 Valvottu liikkuminen 42m §

Missä: Laitosasumisessa, ympärivuorokautisessa palveluasumisessa. Työ- ja päivätoiminnassa kyseistä rajoitustoimenpidettä voidaan käyttää vain, jos laitosasumisen tai tehostetun palveluasumisen yksikössä on tehty kirjallinen päätös valvotusta liikkumisesta.

Ratkaisun tekijä: Ratkaisun voi tehdä toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö.

Päätöksen tekijä: Valvotusta liikkumisesta enintään seitsemän päivän ajaksi tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään kuusi kuukautta kestävästä valvotusta liikkumisesta tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, päätöksen tekee virkasuhteessa oleva vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä. Muutoksenhaku hallinto-oikeudelta. Päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja

otettava huomioon asiantuntijatyöryhmän arvio henkilön valvotusta liikkumisesta. Lisäksi asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi valvoa erityishuollossa olevan henkilön liikkumista toimintayksikössä, poistumista toimintayksiköstä ja liikkumista toimintayksikön tai sen yhteydessä olevan piha-alueen ulkopuolella, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden.

Miten: Mikäli muut keinot eivät ole riittäviä, henkilön liikkumista voidaan valvoa henkilön ylle kiinnitettävän teknisen valvontalaitteen avulla (esim. turvaranneke), suunnitellusti saattajan avulla (henkilökunta, omainen, vapaaehtoinen) tai muulla vastaavalla tavalla. Henkilön liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön palvelusuunnitelmaan (sekä ohjaussuunnitelmaan (IMO-suunnitelma)). Valvottaessa henkilön liikkumista on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

Mikäli edellä mainitut tarkoitetut keinot eivät ole riittäviä henkilön liikkumisen valvomiseksi yöaikaan, henkilön oman huoneen ovi voidaan lukita yöksi korkeintaan kahdeksan tunnin ajaksi, kuitenkin niin, että henkilöllä on mahdollisuus tarvittaessa poistua huoneesta saatettuna. Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluvan sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön on valvottava lukitussa huoneessa olevaa henkilöä koko lukitsemisen ajan olemalla hänen välittömässä läheisyydessään niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus saada yhteys huoneessa olevaan henkilöön. Myös henkilöllä itsellään on oltava mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

KÄYTÄNNÖSSÄ:

- Mikäli asiakkaan terassin ovi on lukittu, eikä hän pääse (yksikön henkilökunta ei avaa ovea) sinne halutessaan, kyseessä on rajoitustoimenpide.
- Mikäli asiakkaan asunnon / huoneen ovi lukitaan yöksi (enintään 8 tunniksi), kyseessä on rajoitustoimenpide.
- Mikäli asiakas pyrkii toistuvasti poistumaan yksiköstä yksin esim. kauppaan, mutta häntä ei voida turvallisuuden takaamiseksi yksin päästää liikkumaan, kyseessä on rajoitustoimenpide.
- Kun asiakasta rajoitetaan 6 kuukautta voimassa olevaan valvotun liikkumisen päätökseen viitaten, jälkiselvittely tehdään aina jokaisen suoritettun rajoitustoimenpiteen jälkeen.
- Asumisyksiköiden lukitut ulko-ovet eivät ole rajoittamista, mikäli asiakas pääsee ulos aina halutessaan.
  - Sama pätee asuntojen terassien oviin.

5.9 Poistumisen estäminen 42n §

Missä: Laitosasumisessa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

Ratkaisun tekijä kiireellisessä tilanteessa: Kiireellisessä tilanteessa lyhytkestoisien, enintään muutamia tunteja kestävä, poistumisen estämistä koskevan ratkaisun tekee toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka tulee ilmoittaa asiasta toimintayksikön vastaavalle johtajalle välittömästi (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö). Toimintayksikön vastaavan johtajan on arvioitava, onko liikkumisvapautta tämän jälkeen rajoitettava esim. päättämällä valvotusta liikkumisesta. Kiireellisestä poistumisen estämisestä ei tehdä kirjallista päätöstä. Ei muutoksenhakuoikeutta.

Suorittaja: Toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi estää erityishuollossa olevaa henkilöä poistumasta toimintayksiköstä tai toimintayksikön yhteydessä olevalta piha-alueelta, jos henkilö saattaisi poistumisellaan itsensä tai toisen henkilön alttiiksi välittömästi uhkaavalle ja vakavalle terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Vastaavin edellytyksin toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi noutaa erityishuollossa olevan henkilön takaisin toimintayksikköön tai sen yhteydessä olevalle piha-alueelle, jos henkilö tavoitetaan sen välittömästä läheisyydestä.

Miten: Poistumisen estämiseksi ja henkilön noutamiseksi saadaan käyttää voimakeinoja, jos ne ovat välttämättömiä, kun otetaan huomioon vastustuksen laatu ja voimakkuus, tilanteen uhkaavuus sekä muut olosuhteet. Poistumisen estämisen aikana tapahtuvaa henkilön ulkoilua ja muuta liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön ohjaussuunnitelmaan. Poistumisen estämisen yhteydessä on erityisesti huolehdittava siitä, ettei muiden henkilöiden liikkumisvapautta rajoiteta.

Jälkiselvittely: Kirjaaminen asiakastietojärjestelmään, rajoitustoimenpidettä koskevan selvityksen ja tiedoksiannon tekeminen (kts. tämän käsikirjan kohta 6).

KÄYTÄNNÖSSÄ:

- Mikäli ulos pyrkivä asiakas päättää ohjaajan kanssa keskusteltuaan olla lähtemättä ulos, hänen poistumistaan ei estetä. Mikäli asiakas pyrkii ulos ohjauksesta huolimatta, ja häntä estetään poistumasta, kyseessä on poistumisen estäminen.
- Mikäli tilanteet ovat toistuvia, tulee tehdä päätös valvotusta liikkumisesta (42m §).

HUOM!

Pidempikestoista poistumisen estämistä voidaan toteuttaa vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. *

* **Päätös toistuva tarve:** Enintään seitsemän päivää kestävästä poistumisen estämisestä tekee kirjallisen päätöksen toimintayksikön vastaava johtaja. Tätä pidemmästä, yhteensä enintään 30 päivää kestävästä poistumisen estämisestä tekee kirjallisen päätöksen virkasuhteessa oleva toimintayksikön vastaava johtaja tai, jos toimintayksikön vastaava johtaja ei ole virkasuhteessa, päätöksen tekee virkasuhteessa oleva vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä. Poistumisen estämistä koskevaa päätöstä tehtäessä on pyydettävä ja otettava huomioon asiantuntijatyöryhmän arvio henkilön poistumisen estämisestä. Lisäksi asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoitustoimenpiteen käyttöä.

TIEDOKSI

Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut selkeän ohjeistuksen koskien rajoitustoimenpiteitä. Ohjeistus löytyy internetistä nimellä ”**Rajoitustoimenpiteistä päättäminen kehitysvammaisten erityishuollossa**” (<https://stm.fi/documents/1271139/2044491/Rajoitustoimenpidetaulukko.pdf/5828bf8d-02a7-44d2-bf80-78a2f9299cc0>)

6. Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely

Rajoitustoimenpiteillä puututaan asiakkaan perus- ja ihmisoikeuksiin. Sen vuoksi on sekä asiakkaan että henkilökunnan oikeusturvan kannalta tärkeää, että rajoitustoimenpiteiden käyttö kirjataan huolellisesti.

Mikäli erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu 42 f–42 n §:ssä tarkoitettu rajoitustoimenpide, rajoitustoimenpiteen käyttöä on arvioitava erityishuollossa olevan henkilön kanssa viipymättä sen käytön päättymisen jälkeen. Jälkiselvittelyssä on arvioitava rajoitustoimenpiteen perusteita ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa välttää rajoitustoimenpiteiden käyttö. Pohdinnan alle tulee myös toimintatapojen muuttaminen niin, että rajoitustoimenpiteitä vaativia tilanteita kyettäisi ennakoidaan, ehkäisemään ja vähentämään aiempaa paremmin. **Rajoitustoimenpiteiden osalta erityishuollossa olevan henkilön asiakaskirjauksiin** (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö) kirjataan:

- 1) Käytetty rajoitustoimenpide ja sen perusteet
- 2) Rajoitustoimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohta
- 3) Rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tekijä ja rajoitustoimenpiteen suorittaja
- 4) Asiakkaan näkemys rajoitustoimenpiteestä
- 5) Rajoitustoimenpiteen vaikutukset asiakkaaseen

Erytyishuollossa olevalle henkilölle tulee viipymättä antaa selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista (= mahdollisuus hakea muutosta). **Selvitys tulee antaa myös erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaiselleen tai muulle läheiselleen vähintään kuukausittain.** Selvitys on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla, ottaen huomioon vastaanottajan käyttämät kommunikaatiomenetelmät. **Asiakkaan ja omaisen lisäksi selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava myös henkilön omatyöntekijälle (vammaispalvelujen työntekijä) kuukausittain** (Kymsoten asumispalveluissa määritellään tähän yhtenäinen käytäntö).

Jos erityishuollossa olevaan henkilöön on kohdistettu rajoitustoimenpide hänen ollessaan tilassa, jossa hän ei ole kyennyt ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava selvitys heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Mikäli erityishuollossa olevaan henkilöön, joka ei tilansa takia kykene ymmärtämään asian merkitystä, on kohdistettu sellainen rajoitustoimenpide, johon saa hakea muutosta valittamalla, rajoitustoimenpidettä koskeva päätös on muutoksenhakuohjeineen annettava tiedoksi erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisellaan tai muulla läheisellään.

Mikäli asiakas kokee tullessa väärin kohdelluksi, yhteyttä voi ottaa sosiaaliasiamieheen. Kymenlaaksossa potilas- ja sosiaaliasiamiespalvelut tuottaa Socom.

7. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevat päätökset

7.1 Rakenne

Päätökset voi kirjata esimerkiksi seuraavan rakenteen mukaan:

Asiakastiedot:

Sukunimi:

Etunimi:

Henkilötunnus:

Osoite:

Puhelinnumero:

Huoltaja (jos asiakas alaikäinen):

Edunvalvontatiedot:

Edunvalvoja:

Päätöksentekijä:

Yksikön vastaava johtaja / yksikön virassa oleva esimies / virassa oleva sosiaalityöntekijä:

Puhelinnumero:

Sähköposti:

Lisätietoja antaa:

Nimi:

Tehtävänimike:

Puhelinnumero:

Tiedoksianto:

- Asiakas
- Omaiset
- Vammaispalvelut
- Lastensuojelu
- Edunvalvoja

Asiakirjarakenteet:

Palveluntuottaja:

Yhteystiedot:

Laatimisaika:

Lakiselostus: (mikä rajoituspäätös on kyseessä, esim. 42m § Valvottu liikkuminen)

Asiakirjaviittaus: KVL 381/2016

Päätös: (mikä rajoituspäätös on kyseessä)

Perustelu: * (kts. tämän käsikirjan kohta 7.2)

Voimassaoloaika:

Asiakkaan kuuleminen: (pvm)

Peruste kuulematta jättämiselle:

HL 34 §: Kuuleminen saattaa vaarantaa päätöksen tarkoituksen toteutumisen tai kuulemisesta aiheutuva asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa huomattavaa haittaa ihmisten terveydelle, yleiselle turvallisuudelle taikka ympäristölle.

TAI

HL 34 §: Hyväksytään vaatimus, joka ei koske toista asianosaista tai kuuleminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Päivämäärä:

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

7.2 Perustelu

Päätökseen tulee kirjoittaa mitä, milloin ja miksi rajoitustoimenpidettä on käytetty.

* Perustelun voi tehdä esimerkiksi seuraavien mallien mukaan:

42 g § Aineiden ja esineiden haltuunotto

Asiakkaalta xxx on otettu haltuun xxx (yksilöidään mitä on otettu haltuun) xxx (pvm ja kellonaika) Haltuunotto on kestänyt yli yhden vuorokauden

Perustelut

Perusteluissa avataan, millä tavalla on arvioitu haltuun otetun esineen tai aineen vakavasti vaarantavan asiakkaan omaa tai muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta taikka merkittävästi vahingoittavan omaisuutta ja miten on arvioitu, että asiakas todennäköisesti käyttäisi haltuun otettua esinettä tai ainetta tähän tarkoitukseen. Lisäksi perustellaan, minkä vuoksi lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

42 k § Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa, jos käyttö on säännönmukaista tai pitkäkestoista (toistuva käyttö, enintään 6 kuukaudeksi)

Asiakkaalla xxx käytetään xxx (yksilöidään mitä välinettä tai asustetta) xxx (pvm) alkaen xxx (saakka) xxx (yksilöidään missä tilanteessa)

Perustelut

Perusteluissa avataan, millä tavalla on arvioitu asiakkaan terveyden tai turvallisuuden todennäköisesti vaarantuvan ilman rajoittavan välineen tai asusteen käyttöä ja miten asiakkaan tilaa seurataan ja arvioidaan ko. välineen tai asusteen käytön aikana. Lisäksi perustellaan, minkä vuoksi lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

42 l § Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa

(huomioitava aikarajat suhteessa päätöksentekijään)

Asiakkaalla xxx käytetään xxx (yksilöidään mitä välinettä tai asustetta) xxx (pvm) xxx (saakka pvm) xxx (yksilöidään missä tilanteessa)

Perustelut

Perusteluissa avataan, millä tavalla on arvioitu, että asiakas ilman rajoittavaa välinettä tai asustetta vakavasti vaarantaisi oman tai muiden henkilöiden terveyden ja turvallisuuden ja miten on arvioitu joko tilanteen kiireellisyys tai ko. välineen tai asusteen toistuvan käytön ilmeinen tarve. Perusteluissa tulee kertoa, miten asiakkaan tilaa seurataan ja arvioidaan ko. välineen tai asusteen käytön aikana. Lisäksi perustellaan, minkä vuoksi lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

42 m § Valvottu liikkuminen

(huomioitava aikarajat suhteessa päätöksentekijään)

Asiakkaan xxx liikkumista valvotaan xxx (yksilöidään kuka valvoo tai käytetäänkö valvontalaitetta) xxx (pvm) xxx (saakka pvm ja / tai kellonaika) ja xxx (missä tilanteessa)

Perustelut

Perusteluissa avataan, millä tavalla on arvioitu, että asiakas ilman liikkumisen valvontaa todennäköisesti vaarantaisi oman tai muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden ja millä tavalla oven lukitsemistilanteessa on turvattu poistuminen saattajan kanssa sekä asiakkaan ja henkilökunnan välinen yhteydenpito. Lisäksi perustellaan, minkä vuoksi lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

42 n § Poistumisen estäminen

(huomioitava aikarajat suhteessa päätöksentekijään)

Asiakkaan xxx poistumista estetään xxx (yksilöidään miten) xxx (pvm) xxx (saakka pvm ja / tai kellonaika) ja xxx (missä tilanteessa)

Perustelut

Perusteluissa avataan, millä tavalla on arvioitu, että asiakas ilman poistumisen estämistä todennäköisesti vaarantaisi oman tai muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden ja millä tavalla poistumisen estäminen on toteutettu (onko noudettu takaisin, onko käytetty voimakeinoja jne.). Lisäksi perustellaan, minkä vuoksi lievemmat keinot eivät ole riittäviä.

7.3 Muutoksenhaku

Päätökseen tulee liittää myös muutoksenhakuohje:

Valitusviranomainen

Tähän päätökseen tyytymätön saa hakea siihen muutosta hallinto-oikeudelta (Itä-Suomen hallinto-oikeus) kirjallisella valituksella. Valituskirjelmä osoitetaan valitusviranomaiselle ja se on toimitettava valitusajassa hallinto-oikeuden kirjaamoon.

Valitusaika

Valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valitusaikaa laskettaessa tiedoksiantopäivää ei oteta lukuun. Jos valitusajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, lauantai, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, jouluaatto tai juhannusaatto, valitusaika jatkuu vielä seuraavana arkipäivänä.

Tiedoksisaantipäivän osoittaa tiedoksianto- tai saantitodistus. Milloin on kysymyksessä sijaistiedoksianto, päätös katsotaan saadun tiedoksi, ellei muuta näytetä, kolmantena päivänä tiedoksianto- tai saantitodistuksen osoittamasta päivästä. Virkakirjeen katsotaan tulleen viranomaisen tietoon saapumispäivänään.

Valituksen sisältö

Valituskirjelmässä on ilmoitettava

- Valittajan nimi ja kotikunta
- Päätös, johon haetaan muutosta, miltä kohdin päätökseen haetaan muutosta, mitä muutoksia siihen vaaditaan tehtäväksi ja millä perusteilla muutosta vaaditaan
- Postiosoite ja puhelinnumero, joihin asiaa koskevat ilmoitukset valittajalle voidaan toimittaa

Jos valittajan puhevaltaa käyttää hänen laillinen edustajansa tai asiamiehensä tai jos valituksen laatijana on joku muu henkilö, valituskirjelmässä on ilmoitettava myös tämän nimi ja kotikunta.

Valittajan, laillisen edustajan tai asiamiehen on allekirjoitettava valituskirjelmä.

Valituksen liitteet

Valituskirjelmään on liitettävä

- Päätös, johon muutosta haetaan, alkuperäisenä tai jäljennöksenä
- Todistus siitä, minä päivänä päätös on annettu tiedoksi, tai mu selvitys valitusajan alkamisajankohdasta
- Asiamiehen valtakirja
- Asiakirjat, joihin valittaja vetoaa vaatimuksensa tueksi, jollei niitä ole jo aikaisemmin toimitettu viranomaiselle

Valituskirjelmän toimittaminen perille

Valituskirjelmän voi viedä valittaja itse tai hänen valtuuttamansa asiamies. Sen voi omalla vastuullaan lähettää myös postitse tai toimittaa lähetin välityksellä. Postiin valituskirjelmä on jätettävä niin ajoissa, että se ehtii perille valitusajan viimeisenä päivänä ennen aukioloajan päättymistä hallinto-oikeuden (Itä-Suomen hallinto-oikeus) kirjaamon aukioloaika on kello 8.00-16.15.

	Itä-Suomen hallinto-oikeus
Postiosoite	PL 1744, 70101 KUOPIO
Käyntiosoite	Minna Canthin katu 64
Aukioloaika	arkisin 8:00 - 16:15
Sposti	ita-suomi.hao(at)oikeus.fi
Fax	029 564 2501

Valituksen voi tehdä myös hallinto- ja erityistuomioistuinten asiointipalvelussa osoitteessa <https://asiointi2.oikeus.fi/hallintotuomioistuimet>

TARKENNUKSIA:**Esimiesten tekemät rajoituspäätökset**

- Rajoituspäätökset tehdään Sosiaali-LifeCaren.
- Päätös muutoksenhakuohjeineen tulee lain 42p §:n mukaan antaa tiedoksi myös erityishuollossa olevan henkilön lailliselle edustajalle tai hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaisella tai muulle läheiselle.
- **Uudet rajoituspäätökset tulee tehdä aina vasta edellisen päätöksen umpeutumispäivänä.** Mikäli se osuu viikonlopulle tai juhlapyhään, jolloin esimies ei ole töissä, päätöksen voi tehdä korkeintaan muutama päivä aiemmin (ei esim. viikkoa aiemmin).
  - Tarkoituksena on seurata rajoittamista ja siten arvioida viimeiseen saakka mahdolliset vaihtoehtoiset toimintatavat.

Asukkaat, joiden kotikunta on esim. Lahti, Iitti, Lappeenranta, Imatra

- Rajoituspäätökset tulee tehdä ensisijaisesti Sosiaali-LifeCaren, mutta mikäli siellä ei ole asiakkaan tietoja eli päätöksen tekeminen ei ole mahdollista, päätökset tulee edelleen tehdä Terveys-LifeCaren
  - Päätöksen teko tällöin erillisellä Kymsoten Word-lomakkeella -> päätös skannataan Mediakeskukseen ja tehdään Terveys-LC:hen kirjaus tehdystä päätöksestä.

8. Yhteystiedot

Kymsote
Erityishuollon poliklinikka
Tervasharjunkatu 1
45720 KUUSANKOSKI

Sosiaalityöntekijä p. 040-4898765

Sosiaaliohjaaja p. 040-4898607

LÄHTEET

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519. (2016/381)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016. *Kuntainfo: Mikä muuttuu kehitysvammalaissa?*
(https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kuntainfo-mika-muuttuu-kehitysvammalaissa-)

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.

Valvira 2016. *Omavalvonta sosiaalipalveluissa.*

(<https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>)